

Aihe: Isohaaran kalateiden kehittäminen, kunnostustoimenpiteet ja tutkimukset

Aika: 4.5.2018 klo 9.30-12.00

Paikka: Keminmaan kunnanvirasto, Kokoushuone B.

Paikalla:

Jouni Hiltunen, LAPELY

Maare Marttila, LAPELY

Jukka Viitala, Lohijokitiimi

Jyrki Salo, PVO-Vesivoima Oy

Lassi Kontiosalo, Lapin Liitto

Ismo Heikkilä, Kemijoki Oy

Jouni Tammi, MMM

Pentti Pasanen, LAPELY

Aapo Mäenpää, Merilapin ympäristöpalvelut

Panu Orell, Luonnonvarakeskus

Tarmo Aittaniemi, Kalasydän Oy

1. Kokouksen avaus ja läsnäolijat, puheenjohtajan ja sihteerin valinta

Todettiin läsnäolijat. Pentti Pasanen valittiin puheenjohtajaksi ja Maare Marttila sihteeriksi.

2. Muutokset yli siirtojen tilanteeseen ja kärkihankerahojen kohdentamiseen

Kemijoen yli siirtohankkeen jäädessä tänä vuonna IHN-tautirajoitusten vuoksi toteutumatta ollaan tilanteessa, jossa kärkihankemäärärahoja olisi vielä kohdennettavissa Kemijoelle. Lohijokitiimiltä on tullut hankehakemus Vallitunsaaren kalatien korjaustoimenpiteistä. Olisi tarpeen kartoittaa, miten Isohaaran kaksi kalatietä ja kalasydän toimivat. Kokouksen tavoitteena on keskustella ja selvittää, millä edellytyksillä Isohaaran kalateiden kehittämiseen tähtäävä hanke voidaan käynnistää ja mitkä ovat eri osapuolten mahdollisuudet osallistua rahoitukseen.

Käytiin läpi Kemijoella toteutettuja, kärkihankkeeseen kuuluvia toimenpiteitä ja hanke-esityksiä. Hanke-esityksistä toteuttamiskelpoiselta tällä hetkellä vaikuttaa Isohaaran kalateiden kehittäminen, joka loisi edellytyksiä jatkotoimenpiteille (mm. yhteensovitus Taivalkoskelle mahdollisesti tulevan kiinniottolaitteen kanssa). Hanke-esityksistä on priorisoitu myös mäti- ja pienpoikasistutusten jatkamista.

3. Isohaaran kalateiden kunnostustoimenpiteet

- **Lapin liitto:** Toimenpidesuunnitelma Kemi-Ounasjoen vaelluskalojen palauttamiseksi sisältää toimenpide-ehdotuksen Isohaaran kalateiden kehittämisestä ja kunnostustoimenpiteistä. Tavoitteena on, että Isohaaran kalateitä kehitetään parhaan asiantuntemuksen avulla. Vaelluskalatyöryhmän mukaan suositeltavia toimenpiteitä Isohaarassa ovat: olemassa olevien kehittämissuunnitelmien päivittäminen ja toimeenpano, uusien ratkaisujen hyödyntäminen (esim. kalasydän, ohjainyksikkö), T&K-toiminta (Luken mukana olo välttämätöntä), kalalaskurit/kamerat ja niiden toimivuuden varmistaminen. Tärkeää on tutkia ja raportoida johdonmukaisesti kaikkien toimenpiteiden tulokset. Myös nousukalamäärien seuranta, raportointi ja tilastointi sekä tietojen saatavuuden

parantaminen nähdään tärkeinä. Ylisiirtopyynnin osalta on jatkossa tarpeen ottaa huomioon vaikutukset kalateihin pääsevien kalojen määrään.

Vaelluskalatyöryhmä on 23.3.2018 kokouksessaan lausunut Lohijokitiimin kärkihankehakemuksesta (Vallitunsaaren kalatien toimintaedellytysten kehittäminen). Lausunnossa korostetaan, että Isohaaran molempia kalateitä tulisi kehittää. Mittavan hankekokonaisuuden toimintaedellytysten parantamiseksi olisi paikallaan, että siihen osallistuisi Lohijokitiimin lisäksi muita toimijoita ja hankkeella olisi laaja rahoituspohja. Vaelluskalatyöryhmä pitää luontevimpana hankehallinnoijana Keminmaan kuntaa. Lisäksi tutkimus & kehittämistoiminnan tulisi olla hankkeen keskiössä.

-Lohijokitiimi: kärkihankehakemus hankkeelle ”Vallitunsaaren kalatien toimintaedellytysten kehittäminen”. Isohaaran kalateiden keskeiset ongelmat ovat 1. Kalateiden rakennevirtaaman herkkyys yläpuolisen patoaltaan vedenpinnan säätelylle. 2. Kalatien sisäänmenoaukon vaikutusalueen epävakaa toimintaympäristö. 3. Kalatiestä purkautuvan veden vähyyys. Isohaaran yläpuolisen patoaltaan vedenpinnan taso on huomattavan osan kalatien toiminta-ajasta Vallitunsaaren kalatien toiminnalle asetettua ohjearvoa matalampi, mikä vaikuttaa kalatien vesimäärään.

Maveplan on tehnyt vuonna 2014 suunnitelman Vallitunsaaren kalatien kunnostustoimenpiteistä ja suunnitellut seuraavia muutostöitä: 1. yläpään rakennetaan vedenpinnan tason mukaan säädettävä kalatien poistumisaukko, jolla säädetään kalatiehen tulevaa vesimäärää; 2. kalatien alimmalle osuudelle tehdään ns. impulssitila (varastoallas) houkutusvesitystä varten, tunneliosuutta avataan, rakennetaan pyyntilaitte ja jätetään pohjoinen suuaukko pois käytöstä; 3. kalatien sisäänkäynnille tehdään vedenpinnan korkeuden mukaan säädettävissä oleva suuaukko; 4. kalatien edustalle tehdään virtausnopeuden mukaan säätyvä ohjainaita; 5. kalatiehen rakennetaan seuranta-, tutkimus- ja infotilat. Suunnitelmassa esitettyjen toimenpiteiden toteutus on arvioitu kustannuksiltaan n. 900 000 euroksi.

Lohijokitiimi on esittänyt toteutettavaksi vuonna 2018 Vallitunsaaren kalatien toimintaa edistävän ”pilottihankkeen”. Sen kustannuksiksi on arvioitu n. 131 000 €. Hankkeessa selvitetään, parantaako isompi vesimäärä kalatiellä ja sisään tulossa kalojen nousua kalatiehen. Hankkeessa muutettaisiin Vallitunsaaren kalatien yläosaa siten, että sieltä poistettaisiin 3-4 denil-lamellia (lamellien määrä varmistuu virrannopeusmittausten perusteella) ja alaosalta asennettaisiin lisävesipumppu sekä ohjaisaita. Kalatien sisäänkäynnille olisi mahdollista saada parhaimmillaan 2,5 kuution virtaama. Pystyrako-osuudelle tulisi mitoituksen mukainen 1 kuutio (sitä suurempi vesimäärä menisi altaiden yli). Jos hankkeessa käy ilmi tarve suuremmalle vesimäärälle, tarvitaan myöhemmässä vaiheessa avauksia.

Lohijokitiimin alustuksen jälkeen keskusteltiin siitä, miten lamellien poisto vaikuttaisi hydraulisesti kalatiehen ja virtausnopeuksiin sen eri osissa. Virtausnopeus kasvaisi siellä, mistä lamellit poistetaan, mutta parantaisi tilannetta alaosalta. Olisi hyvä laskettaa virtausnopeuden muutokset suunnittelijalla. Huomautettiin myös, ettei toimenpiteet voi olla ristiriidassa voimalaitoksen käytön ja patoturvallisuuden kanssa.

Keskusteltiin siitä, miten suunnitellut toimenpiteet ovat osa Maveplanin suunnitelmaa ja sen kustannuksia. Maveplanin suunnitelmaan sisältyy kahden denil-lamellin poisto. Nyt tehtävä useamman lamellin poisto korvaisi suunnitelman mukaisen yläosan säätöaukon ja mahdollistaisi suuremman vesimäärän testauksen. Kalatien alaosan toimet ovat Maveplanin suunnitelman mukaisia, mutta eivät kattaisi suunnitelmaa kokonaan (mm. tunneliosan avaaminen ja sisääntuloaukkojen muutokset eivät kuulu tähän hankkeeseen. Lamellit voidaan myös helposti laittaa takaisin, joten toimenpiteistä ei aiheudu peruuttamatonta haittaa. Kehittämistoimenpiteissä on tarpeen nähdä jatkumo ja hanke tulisi esittää osana tätä jatkumoa: mitä hyötyä hankkeesta on ja miten se edistää kokonaissuunnitelmaa? Miten Maveplanin suunnitelma voitaisiin palastella vaiheittain toteutettavaksi ja miten kustannukset jakautuisivat näiden eri vaiheiden välillä?

Todettiin, että tämän hankkeen osalta päätöksenteon tueksi tarvitaan suunnittelijan lausunto hankesuunnitelman toteutettavuudesta:

Miten hankkeessa esitetyt muutokset vaikuttavat kalatien toimintaan?

Toimivatko esitetyt ratkaisut odotetulla tavalla parantaen kalatien vesimäärää ja houkuttelevuutta?

4. Kalateiden toimivuuden seuranta

Isohaarassa on tavoitteena järjestää kalaseuranta molemmissa kalateissä laskurilaitteiden avulla (Vallitunsaaren kalatiehen hankittaisiin simsonar, uudemmassa on vaki): kuinka paljon, koska ja millaisia kaloja kumpaakin kalatiehen hakeutuu vakioiduilla kalatien käyttöasetuksilla. Lisäksi jos kalasydämeenkin saataisiin laskurilaitte, olisi mahdollista vertailla kahden kalatien kautta kulkeneita kalamääriä kalasydämen tuloksiin. Kalasydäntä olisi hyvä käyttää siten kuin on tarkoitus tulevaisuudessakin käyttää. Tärkeintä on, että raportoidaan, miten on käytetty ja milloin. Kalasydän on tarkoitus laittaa kahden kalatien puoliväliin siten, ettei sen käyttö tule häiritsemään kalateiden toimintaa.

5. Kehittämistoimenpiteiden ja kalatieseurannan vastuunjako ja rahoituskysymykset

Lohijokitiimin hankehakemukseen on sisällytetty myös kalatieseuranta ja simsonarin hankinta Vallitunsaaren kalatiehen (hankintahinta n. 30 000 €, vuosivuokra n. 20 000 €). Luke voisi tehdä aineistojen analysoinnin esimerkiksi osana omaa kärkihankerahoitustaan. Kaikkien osapuolten luottamus on tärkeää ja sitä edistäisi, kun hankkeen ohjausryhmän lisäksi perustetaan asiantuntijaryhmä ohjaamaan seurannan toteuttamista ja kalateiden käyttöä.

Kärkihankerahaa on saatavissa enintään 50 % hankkeen kustannuksista ja omarahoitus olisi saatava kokoon. Voimalaitosyhtiöiden ja kalateiden omistajien osallistuminen hankkeeseen edistäisi toteutusta. Lohijokitiimi esittää yhtiöiden osallistumista yhteensä 40 % osuudella. Keskusteltiin kustannusten jakautumisesta eri osapuolten välillä. Omistajat vastaavat lähtökohtaisesti peruskorjauksista ja investoinneista, mutta Isohaarassa tehtävät toimet vaikuttavat yläpuolisen vesistöalueen tilanteeseen ja kaikki osapuolet näkevät ne tärkeinä. Kunta ei ole ollut halukas rahoittamaan investointikustannuksia. Kuntayhtymä maksaa palkan kalatien hoitamisesta. Yhtiöissä toivotaan laajempaa rahoituspohjaa.

6. Suunnitelma vuoden 2018 toiminnaksi

Keskustelun johtopäätöksinä todettiin, että tänä kesänä voitaisiin toteuttaa pienimuotoisia toimenpiteitä kalatiellä ja käynnistää seuranta, mikäli omarahoitus järjestyy. Myös jatkotoimenpiteistä on tarpeen tehdä tarkempi suunnitelma ajan kanssa. Sovittiin, että Viitala päivittää mahdollisimman pian hankesuunnitelman rahoitusesityksineen ja kustannuserittelyineen. Tavoitteet ja saavutettavat hyödyt tulee kuvata hakemuksessa selkeästi. Hakemustekstissä kerrotaan myös asiantuntijaryhmän perustamisesta ja suunnittelijan lausunnosta. Tämän jälkeen yhtiöiltä pyydetään lausunnot.

7. Seuraava kokous

Uusi kokous pidetään videoneuvotteluna, kun Viitalan päivitetty hankesuunnitelma on valmis.

Muistion laati

M. Marttila

jakelu: osallistujat